

2007

ЕКЗИМІЛЬ 5

науково-мистецький часопис

ку людину неможливо приватизувати, знайшлися бажачі втиснути ім'я Чендея в свою компанію "русинів". Спроба, по-перше, нечесна, а по-друге — абсурдна, бо постать Чендея в кінцевому рахунку недосяжна для мізерних намагань. Про це відразу ж у безкомпромісній формі нагадав їм Петро Скунець. Не виключено, що з часом ім'я й самого Петра Миколайовича спробують використати ті, хто не має для цього жодних моральних та інших підстав. Безглуздя. Скунець, більше ніж натовп, ніж усі літературно-політичні натовпи і тусовки. Він — Один.

Один. Надто гостро це відчувається тепер. З нами жив Один. Жив. Але незмінно потужним залишатиметься відчуття його присутності.

Роман ОФЦИНСЬКИЙ

ПОДОРІЖЖЯ ЗЕМЛЕЮ ХИМЕР ПЕТРА СКУНЦЯ

(20 травня 1942 — 30 квітня 2007)

Складно говорити про Петра Скунця. Про нього, як лірика всеукраїнського масштабу, найбільшого з народжених у Закарпатті, доволі розлого мовлено титулованими фахівцями.

Написано монографії, захищено дисертацію. Буквально до дня смерті добірки нових поезій П. Скунця подавали літературно-мистецькі журнали, а злободенні статті друкували центральні та місцеві газети. Нерідко знаковим іменем зловживали, підписуючи псевдоавторські тексти. Не всі спіймані на гарячому шулери червоніли, пітніли, вибачались. Це побічні ефекти прижиттєвої популярності.

Його вибране "Розрив-трава" (1979) висувалося на найвищу літературну нагороду України. Проте Державну премію ім. Т. Шевченка він отримав не у класичні для поета тридцять сім, а двома десятиліттями пізніше — 1998 року за підсумовуючу книгу "Спитай себе" (1992). Вийшли ще збірки "Один" (1997, 2000) та "Нічні портрети" (2003). До 65-річчя готувалося повне зібрання творів. Перші томи вийдуть в акурат до 20 травня, однак поет їх не побачить. Смерть не захотіла відстрочити свій прихід на дециду — на 21 день.

Свого часу на прохання світлої пам'яті письменника Василя Басараба (25 травня 1932 — 12 серпня 2003) написав я роздуми про "Спитай себе" (Ужгород: Карпати, 1992. — 208 с.). Обласна газета "Новини Закарпаття" вмістила їх 3 грудня 1992 року. Сам раз, як залізом по склу, опускалася патерналістська завіса культурної історії, але вибране П. Скунця встигло вийти державним коштом, причому вельми пристойним тиражем в 5 тисяч примірників. За інерцією державні часописи ще замовляли рецензії на літературні новинки, та вже на безгонорарній основі. Врешті, В. Басараб не за себе просив. З його відходом на пенсію з "Новин Закарпаття" забракло подвижників. Ефір і шпальти державних і приватних медіа заповнили сурогатні опуси квазіпішучих нарцисів.

Визначна химерно-вишукана річ "Спитай себе" Шевченківського лауреата Петра Скунця і через півтора десятиліття викликає піднесений настрій, тривку емоційну хвилю. Як добре вистояне вино, його лірика з часом тільки набуває естетичного смаку.

Поема "Розп'яття" (1971, 1992) є окрасою літературного доробку Петра Скунця. Її дебютний наклад стараннями цензури спіткало знищення. Пізніше автор проглянув написане свіжим оком. Як і попередня — "вакарівська" "На границі епох" (1968), вона персоналіфікована. Упродовж дванадцяти по-філософськи осмислених сюжетів ідеться про трагічну загибель молодого воїна-добровольця Івана Кубинця, родом із села Новоселиця Тячівського району. Нацисти розпнули його 18 квітня 1945 року на брамі ґуральні в чеському містечку Штітіна. Авторські думки снують навколо символічного образу явора — живого, котрий безстрашно проривається увись, і уречевленого в колиску, флюяру, хрест, ворота, труну.

Якщо продовжити сюжет про фатальну містику місяця квітня у Скунцевій біографії, то побачимо, що трагічні календарі автора і ліричного героя накладаються, а число 21 для обох теж символічне за магічним збігом. Стільки П. Скунець не дожив до шістдесят п'ятого дня народження, а двадцятитрирічний І. Кубинець — до Перемоги над нацизмом.

"Розп'яття" — не лише яскравий гімн нескореності, тут художнім засобом утверджується право людини жити унікально, неповторно у вільному, не кайданізованому і не люмпенізованому суспільстві. Ця крамольна для тоталітаризму ідея простежується у Петра Скунця ще з ранніх мотивів. У його улюбленому вірші "Втіха", що увійшов у книжки "Погляд" (1967), "Всесвіт, гори і я" (1970), "Розрив-трава" (1979), "Сейсмічна зона" (1983), "Спитай себе" (1992), стрічаємо пронизливу ідею глибокого екзистенційного звучання:

*Та я живу. Бо тільки догорю,
Бо тільки зблідну, знидію, загину,
Збідніє людство на одну людину,
Осліпне всесвіт на одну зорю.*

Задум і тематику ліричного циклу збірки "Спитай себе", об'єднаного назвою "Земля химер", досить виразно репрезентує фрагмент диптиху "Два етюди про земне й неземне". Це — витончена мініатюра з фантастичного напівсну. У містичні хвилини медитації народилися проникливі рядки, в яких воскресають "люди всіх епох, титани і тирани". Водночас мертва, холодна і безлика субстанція перестала раптово бентежити зір: "Землі не стало — на людей розпалась".

Палке бажання охопити історичний процес углиб і вишир, подійно і персоналіфіковано, вперте шукання витоків сучасного в колізіях минулого — невід'ємні риси світогляду Петра Скунця. В умовах заблокованої культури (за Ліною Костенко) він не міг реалізуватись у поезії інакше як через гостру публіцистику, що надто важить у поступі української спільноти і магнетично вабить аудиторію, нейтральну і заангажовану.

Коли Європа невтримно протрувала в обітований XXI вік, Скунцева совість падала у часову прірву, виринала на бойовищах XVII-XVIII століть. І проколювала безжальним списом безпросвіття своєї нації. Показовий у цьому ракурсі монолог "Земля химер" є проявом творчого протистояння з Летою. Знаний літератор Петро Осадчук підкреслив, що парадоксальні ритмомелодичні прийоми Петра Скунця забезпечують "глибоке та осяжне висвітлення в часі й просторі здобутого і втраченого, пережитого великим, обманутих історією народом" (Літературна Україна, 30 липня 1992 року).

Завершальний акорд химерного циклу — стенограма початку короткого, але тривожного звивистого шляху, котрий

Тема тавриця: Петро Скунець

привів Україну до незалежності. Маю на увазі саркастичну поезію "Рух", що ідейно перегукується зі Шевченковим "Сном". Однак П. Скунець змалював свою картину знаменитого летаргічного сну України не в солодку темряву ночі XVIII-XIX ст., а в момент довгожданого пробудження всього етнічного простору на початку 1990-х — "від степів до Закарпаття, // від Полісся до Одеси".

У "Землі химер" перлами розсіпані блискітки про поезію як феномен духовності ("вона — розмова з рівними собі") і про поезію в лещатах комуністичної доктрини ("І тільки я почую зойки віршів — // ті зойки ненароджених дітей"). Вони плавно підводять до заключного прозово-поетичного есе — за автором, поетичних нотаток із непоетичними нотаціями "Відпустка у природу, або На пошуки себе самого". Побудований твір за сократівським взірцем — на діалогах героя з дружиною (дещо в неї справді від Ксантіппи) і приятелями — художником, редактором районної газети. Барвисто передано атмосферу побутових полілогів.

Розмірковуючи над глибинним, поет прагне достеменно з'ясувати вразливі та приємні віхи своєї біографії. У канву цього самобутнього літопису 1960-х — 1990-х залучені враження про близьке чи заочне знайомство з Василем Стусом, Миколою Руденком, Тарасом Мельничуком, Степаном Пушиком, Любомиром Дмитерком і сумнозвісними стовпами доби розвинутого соцреалізму. З етичних міркувань вони не поіменовані, хоча через них вільнодумці потрапляли на каторгу.

Жанр есе передбачає передовсім індивідуальне віднайдіння письменницького "я" поміж неврахованими, непередбаченими доті обліку формами і змістами. Водночас "есе" милозвучне латинському дієслову "бути". "Бути, існувати — значить шукати, знаходити істину" — здається, найголовніший девіз "Відпустки у природу", а також усього поетичного світу зрілого Петра Скунця.

Запропонований ним зразок самоаналізу, самооцінки далеко відбігає від молодечих роздумів — декларативних романтичних стремлінь "Заповненої анкети" (збірка "Полоси Землі", 1964), коли ще зі щирим переконанням "моя Україна в мене в крові" можна було надіятися, що "думою просторою осягну історію, // датами блукатиму, предків викликати". Або нарочито-батьоро й прямолінійно відповідати на запитання "Де мої межі? Де моя зірка світить і як?" у поезії "Всесвіт, гори і я" (збірка "Верховинська пісня", 1962, та інші).

Тоді весело буяла зелень студентської пори, в яку світ ідеологічно мислився у чорно-білих фарбах. За трудящих і нетрудящих думали відповідні інституції, котрі залюбки штампували заздалегідь підготовлені кліше з якого-небудь приводу. У тому прокрустовому ложі

пересічний та непересічний інтелектуал мусив уміщатися. Та й радіти вголос зі свого становища. Молодий Скунець теж "міг запросто штурхнути Бога плечем і шовком неба натерти дешеві студентські черевики", проте "в літературу ступав побожно, як у храм".

Опісля прораби комунізму змусили його прозріти, пройти Голгофу, розп'яття свого "Розп'яття". Він визнав: "Час тим належить, хто платити взмоє... Історія — це торг". У ремінісценціях серединної "Землі химер" вирвалося притишене зізнання: щоб вижити, доводилося дрібніти ("Зарубки на пам'ять"), економити тепло душевних стремлінь ("Енергія"). Тому під полудень віку історія здавалася вже рівною повіі ("Рух").

У жорстко субординованій тоталітарній системі професійний письменник Петро Скунець, звичайно, не належав до осіб, приречених на ізоляцію, проте числився напрочуд ненадійним її гвинтиком.

Поезія стала наївною спробою звільнитися від суспільно-побутових пут. Вона не проповідувалася ним у панегіриках на врочистих зібраннях партійно-державного активу, хтось там інколи декламував начебто і його голосом. Вона відчувалася так, як умів запорізький характерник охопити довкіл помисли ворога за тисячі верств. Зрештою, його гори завше були "тільки на горизонті". Та в'язав слова він морським вузлом.

Стрімкий 46-літній плай творчого життя пройдено. Від першого "Сонця в росі" (1961) через відзначені збірки, зокрема, перекладену російською "Над моею непогодою" (перекладач Микола Котенко, 1989), аж до вже, на жаль, неприжиттєвого багатотомника. Але з гірської вершини, піднебесся прожитих років поет і далі пильно вдивляється у завтрашнє. Наче перекладену ним "Чорну людину" Сергія Есеніна, його до останку робили красивим "волосся осіннє, а очі весняні".

Чи грядуща епоха Скунцева? Спитає себе. Почуєш чесне: "Так!" І минула, і сучасна, і наступна. Доки світ стоятиме, пристрасна громадянська ліра буде людству точкою опори. Зміняться смаки, вибагливість. Та в полемічних дуелях, у письменницьких робітнях усупереч власній вигоді гартуватимуть суспільству фрази не для оманливих забаганок, а нагальних потреб.

Безперечно те, що Петро Скунець належить до тісного кола талановитих речників політичних амбіцій української нації, але з виразним нахилом до ширшої екзистенціальності: "Я один, Україно. А це більше, як натовп, — один".

У такому жив часі. Таке коріння — п'ятдесятимільйонний народ, вольовий та безвольний, розвіяний світовими вітрами і по обидва боки Дніпра вкупі суціль.

Наталія СКУНЦЬ

У ВИСОТІ КРУЖЛЯЄ АНГЕЛ...

Із любов'ю до батька

Тобі додалося віку: і не дорослішаєш Ти, а дещо старієш, бо ніщо не повідає про Твої літа, тільки вранішній кашель роздирає спрагли груди, яким усе життя не вистачало повітря. Хоча, ні, Ти не можеш старіти, Ти просто постаршав, бо завжди вмів любити поезію, родину, життя. І завжди знав, що

Люди судять.

Та це не страшно.

*Був і я перед ними єришим,
став і я від любові старшим...
А без неї стаю старішим...*

І в цій любові прямував стежиною сам, не підпускаючи нікого до тої самотності, на яку себе прирік. А в цій самотності, бувало, ставав самотнім і знов нікого не підпускав, щоб, не дай Боже, ніхто не забрав у Тебе тієї самотньої крила. Та, попри все, біля Тебе завжди витала якась незабагненна, неосяжна сила, що не дозволяла скорити дух, коли ламалося тіло.

Бо розпинали. Знаєш, що розпинали. Усіх, без розбору: «І побачив у тому храмі розп'ятих. Не на хрестах, а на звіздах — наших, п'ятикутних.

З декотрих ще капала кров.